

İstanbul Üsküdar Yeni Vâlide Camii'nin kuşevleri

merli niş biçimindeki bu kuşevlerind liklerin çevresine oyma veya kabar motifler de işlenmiştir. Zamanla bu liklerin dış görünümünü zenginleştir ve kullanımlarını kolaylaştırmak için lerine konsol gibi çıkıntılar yapılarak kuşların konmaları ve yuvaya daha rahat girip çıkmaları sağlanmıştır. Diğer bir grup kuşevi, önleri sıra sıra gözleri olan tuğla yahut taş plakalarla kapatılmış büyük boyutlu yuvalar halindedir. Bu grubun başlıca örnekleri Edirne'de Rüstem Paşa Kervansarayı ve Eskicami'de, İstanbul'da Süleymaniye Camii, Amcazâde Hüseyin Paşa Külliyesi ve Yenicami'de görülmektedir.

Serçe sarayı, kuş sarayı ve kuş köşkü adlarıyla da bilinen ikinci grup kuşevleri, matkapla oyulup işlenmiş taş veya özel olarak kesilmiş tuğlaların birleştirilmesiyle biçimlendirilen ve cepheden çıkıntı yapan minyatür yapılar gibidir. Bunlar arasında konsollarla desteklenmiş çıkmalar üzerinde geniş saçaklı, kubbeli, cepheleri kemerli kapılar ve kafesli pencerelerle bezenmiş tek ya da çok katlı evler, alemli kubbeleri ve minareleriyle camiler yer almaktadır. Kâgir kuşevlerinin erken örnekleri Büyükçekmece Köprüsü ve Tokat Ulucamii ile Amasya Beyazıt, Hayrabolu Çorûmî Mehmed Efendi ve Niğde Kiğılı camilerinde karşımıza çıkmaktadır. Üsküdar Yeni Vâlide, Ayazma ve Selimiye camileriyle Topkapı Sarayı'nın dış avlusundaki Darphâne-i Âmire, Lâleli Sultan III. Mustafa Türbesi ve Beyazıt Seyyid Hasan Paşa Medresesi'ndeki kuşevleri ise XVIII-XIX. yüzyıllara ait başlıca gösterişli örneklerdir.

Ahşap kuşevleri çoğunlukla konutların cephelerinde bulunduğundan üzerinde yer aldıkları yapılarla birlikte yok olmuşlardır. W. H. Barlett'in 1843 tarihli gravüründe görülen Antakya Ulucamii minaresinin külâhına konsollarla oturtulmuş olan ahşap kuşevi bu türün ilginç bir örneğidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Celâl Esad Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), II, 730-731; Lemi Ş. Merey, "Kuşevleri-Serçesarayları", *Fifth International Congress of Turkish Art*, Budapest 1978, s. 605-608; Yılmaz Önge, "Anadolu'nun Tarihi Güvercinlikleri", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi*, Ankara 1995, III, 27-29; a.mlf., "Mimar Gözü ile Kuş Evleri", *Kültür ve Sanat*, sy. 5, İstanbul 1977, s. 86-91; Mâlik Aksel, "İstanbul Mimarisinde Kuş Evleri", *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, V, İstanbul 1959, s. 33-55;

ABDÜLKERÎM el-KUŞEYRÎ

عبد الكريم القشيري

bk. KUŞEYRÎ, Abdülkerîm b. Hevâzin

Mutasavvıf, kelâm, tefsir ve hadis âlimi.

KUŞEYRÎ, Abdülkerîm b. Hevâzin

(عبدالكريم بن هوازن القشيري)

Ebü'l-Kāsım Zeynülislâm Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî (ö. 465/1072)

Mutasavvıf, kelâm, tefsir ve hadis âlimi.

Rebîülevvel 376'da (Temmuz 986) bugün İran'ın Türkmenistan sınırı yakınındaki Kûçan kasabasının bulunduğu Üstüvâ yöresinde doğdu. Baba tarafından Araplar'ın İran'ı istilâları sırasında Horasan'a gelip yerleşen Kuşeyr, anne tarafından Benî Süleym kabilesine mensuptur. Küçük yaşta babasını kaybedince akrabalarından Ebü'l-Kāsım el-Yemânî'nin himayesinde büyüdü, Arapça ve edebiyat bilgilerini ondan öğrendi. Biniciliğe ve silâh kullanmaya heves etti; iyi bir binici ve silâhşör oldu.

Kuşeyrî, babasından miras kalan köyüne konulan ağır verginin hafifletilmesini sağlamak ve hesap öğrenip maliye memuru (müstevfî) olmak amacıyla genç yaşta Nîşâbur'a gitti. Burada bir rastlantı sonucu dönemin tanınmış sûfîlerinden Ebû Ali ed-Dekkāk'ın sohbet meclisine katıldı ve kendisinden etkilenerek müridi olmak istedi. Dekkāk ona önce ilim tahsil etmesini söyledi. Bunun üzerine Kuşeyrî Ebû Bekir Muhammed et-Tûsî'den Şâfiî fıkhını öğrendi. Ayrıca kelâm âlimi İbn Fûrek'in, onun vefatından sonra Ebû İshak el-İsferâyînî'nin derslerine devam etti. İsferâyînî'nin kendisine derslerine devam etmesi gerekmediğini, kitaplarını okumasının yeterli olduğunu söylemesi, onun bu sıralarda kelâm ilminde oldukça ileri bir seviyeye ulaşmış olduğunu göstermektedir. Kuşeyrî bu dönemde Bâkıllânî'nin eserlerini inceleyerek Eş'ârî kelâmını benimsedi. İlimle meşgul olduğu bu yıllarda bir yandan da mürşidi Dekkāk'ın sohbetlerine devam ederek tasavvufî alanda kendini geliştirdi. Dekkāk onu kızı Fâtıma ile evlendirdi ve medresesinde ders vermesine izin verdi. Hadis ilmiyle de uğraşan Kuşeyrî *el-Müstedrek* müellifi Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebü'l-Hüseyin el-Haffâf, Ebû Nuaym el-İsferâyînî, Ebû Bekir Abdûs el-Müzekkî, Ebü'l-Hasan el-Ahvâzî gibi muhaddislerin derslerine devam etti. Hatîb el-Bağdâdî başta olmak üzere birçok tanınmış muhaddis kendisinden hadis rivayet etti.

Mürşidi Dekkāk'ın vefatından (405/1015) sonra Ebû Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî'ye intisap ederek tasavvufî bilgisini ve tecrübelerini arttıran Kuşeyrî'nin etrafında çok sayıda öğrenci toplandı, ayrıca halkın saygı ve güvenini kazandı. Ali b. Hasan el-Bâharzî, Kuşeyrî'nin güzel hitabeti ve etkili vaazlarından söz ederken taşa hitap etse onu bile eriteceğini, meclisine şeytan getirilip bağlansa tövbe edeceğini söyler.

İbn Hallikân'ın tefsirlerin en iyisi ve en açık olanı diye nitelendirdiği *et-Tefsîrü'l-kebîr* adlı eserini Sülemî'nin sağlığında 410 (1019) yılından önce yazmaya başlayan Kuşeyrî, bu dönemde Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakī ve İmâmü'l-Haremeyn Ebü'l-Meâlî'nin babası Rüknülislâm el-Cüveynî'nin de aralarında bulunduğu bir grupla hacca gitti. Yolculuk esnasında Bağdat ve Hicaz'daki âlimlerden hadis dinledi.

Kuşeyrî, Selçuklu Devleti'nin kuruluşu ve Tuğrul Bey'in İran'ı zaptetmesi sırasında Horasan bölgesinin ilim ve kültür merkezi olan Nîşâbur'da idi ve bölgede büyük bir üne sahipti. Tuğrul Bey'in veziri Amîdülmülk el-Kündürî, Mu'tezile taraftarı olduğundan Mu'tezile ile mücadele eden Eş'arî kelâmcılarına karşı bir tavır aldı. Kündürî'nin Eş'ariyye'nin kurucusu Ebü'l-

Hasan el-Eş'arî'yi ve mensuplarını ehl-i bid'at arasında sayması, bölgede hâkim durumda bulunan Eş'arî ve Şâfiî ulemâsını rahatsız etti. Eş'arîliğe gönülden bağlı olan Kuşeyrî, 436 (1044-45) yılında Eş'arî'nin hadis ehlinden olduğuna ve Ehl-i sünnet akîdesine bağlı bulunduğuna dair bir fetva verdi. Ertesi yıl hadis dersleri vermeye ve hadis rivayet etmeye başladı. 437-438 (1045-1046) yıllarında tasavvuf literatürünün temel kitapları arasında yer alacak olan *er-Risâle* adlı eserini telif etti. 446'da (1054) ulemâya hitaben *Şikâyetü Ehli's-sünne* adını verdiği uzunca bir mektup kaleme aldı. Muhtemelen bu mektup sebebiyle Vezir Kündürî, Tuğrul Bey'i tahrik ederek Kuşeyrî, Reîs el-Furâtî, İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve Ebû Sehl b. Muvaffak'ın yakalanıp hapsedilmeleri için izin aldı. Bunun üzerine Cüveynî saklandı. Reîs el-Furâtî ile Kuşeyrî yakalanıp Nîşâbur'un eski kalesine hapsedildi. Bâharz'da bulunduğu için tutuklanamayan Ebû Sehl, topladığı silâhlı bir grupla Nîşâbur'a gelip validen Kuşeyrî ve Ebû Sehl'i serbest bırakmasını istedi. Olumlu cevap alamayınca adamlarıyla kaleyi basarak onları kurtardı. Bu olayın ardından çıkan çatışmalar yüzünden Kuşeyrî ve bazı âlimlerin Horasan'ı terketmeleri kararlaştırıldı. Bir grup âlimle Bağdat'a giden Kuşeyrî'yi (448/1056) Halife Kāim-Biemrillâh iyi karşıladı. Kuşeyrî daha sonra Nîşâbur'a döndü. Sübkî onun Bağdat'tan ayrılınca hacca gittiğini, Kündürî'nin baskısı sebebiyle memleketlerini terketmek zorunda kalan 400 kadar Hanefî ve Şâfiî kadısı ile orada buluştuğunu, kadılar adına veziri kınayan bir konuşma yaptığını kaydeder. Bedîüzzaman Fîrûzanfer, Kuşeyrî'nin halifenin desteğini aldıktan sonra Nîşâbur'a döndüğü şeklindeki rivayetin daha doğru olduğu görüşündedir. On yıl Amîdülmülk Kündürî'nin baskısı altında sıkıntılı bir ömür süren Kuşeyrî, 456'da (1064) vezirin Alparslan tarafından idam edilmesi ve yerine Nizâmülmülk'ün getirilmesiyle rahata kavuştu. Nîşâbur'daki medresesinde ders vermeye ve vaaz etmeye devam etti. 437'de (1045) başladığı hadis derslerini ölümüne kadar yirmi yedi yıl boyunca sürdürdü. Bu arada Tûs, Ebîverd ve Merv gibi Horasan şehirlerini ziyaret etti. Son yıllarını refah içinde geçirdikten sonra 16 Rebîülâhir 465'te (30 Aralık 1072) Nîşâbur'da vefat etti. Mürşidi ve kayınpederi Ebû Ali ed-Dekkāk'ın medresesinin hazîresine gömüldü. Kabri günümüze kadar ziyaret edilegelmiştir.

Kuşeyrî'nin hanımı Fâtıma'dan her biri ilmi, zühdü ve takvâsı ile tanınmış önemli birer şahsiyet olan Ebû Sa'd Abdullah, Ebû Saîd Abdülvâhid, Ebû Mansûr Abdurrahman, Ebû Nasr Abdürrahîm, Ebü'l-Feth Ubeydullah, Ebû Muzaffer Abdülmün'im adlı altı oğlu, Emetürrahîm adlı bir kızı olmuştur. Emetürrahîm, *es-Siyâḳ li-Târîḫi Nîsâbûr* adlı eserin müellifi Abdülgāfir el-Fârisî'nin annesidir. Fîrûzanfer, Kuşeyrî'nin ayrıca Ahmed b. Muhammed-i Çerhî Beledî'nin kızı ile evlendiğini, iki hanımından altı oğlu, beş kızı dünyaya geldiğini söyler.

Tasavvuf, kelâm, hadis, fıkıh, tefsir, gramer, lugat ve edebiyat gibi ilim dallarında geniş bilgisi olan Kuşeyrî daha çok mutasavvıf olarak tanınır. Tarikat silsilesi Ebû Ali ed-Dekkāk, Nasrâbâdî, Ebû Bekir eş-Şiblî, Cüneyd-i Bağdâdî, Serî es-Sakatî, Ma'rûf-i Kerhî vasıtasıyla Dâvûd et-Tâî'ye bağlanır. Tasavvuf tarihi kaynaklarında kendisine Kuşeyriyye adıyla bir tarikat nisbet edilir. Fîrûzanfer, bu tarikatın XVIII. yüzyıla kadar Hindistan'da varlığını sürdürdüğünü kaydeder. İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî ve en seçkin öğrencilerinden Ebû Ali el-Fârmedî vasıtasıyla Gazzâlî'yi etkileyen Kuşeyrî tasavvufu Sünnî bir çerçeve içine almak istemiştir. Melâmet akımının doğduğu bölgede yetişmesine rağmen *er-Risâle*'sinde melâmet bahsine yer vermemesi, sûfîlerin Eş'ariyye akîdelerine aykırı gördüğü sözlerini zikretmemeye gayret etmesi, uzun süre Nîşâbur'da kalan ve burada semâ meclisleri kuran Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr'dan hiç bahsetmemesi onun bu tavrıyla ilgilidir. Ebû Saîd'in menâkıbını yazan Muhammed b. Münevver, Kuşeyrî'nin başlangıçta Ebû Saîd'in aleyhinde bulunduğunu, fakat daha sonra onun kerametlerini görünce fikrini değiştirdiğini *Esrârü't-tevḥîd* adlı eserinde anlatır. Diğer taraftan şathiyeleriyle ünlü Bâyezîd-i Bistâmî'yi takdir etmiş, Hallâc-ı Mansûr'dan yararlanmış, semâı savunmuş ve zâviyesinde mürid ve tâliplerle tasavvufî sohbetler düzenlemiştir.

Eserleri. 1. ***er-Risâle****. Tasavvuf tarihinin en önemli kaynaklarından sayılan eserde Kuşeyrî, tasavvufun temeli olan konuların Sünnî akîdeye tam anlamıyla uyduğunu ortaya koyarak sûfîlerin Sünnî çevrelerde uğradıkları eleştirilere cevap vermek, ayrıca onların bu çerçeve dışına çıkmalarını önlemek istemiştir (Bulak 1284; Kahire 1385; Beyrut 1419/1998). **2.** *et-Taḥbîr fi't-tez̠kîr.* Esmâ-i hüsnâyı şerhettiği bu eserinde Kuşeyrî tasavvufî görüşlere geniş yer vermiştir. Kitap bu alanda yazılan ilk tasavvufî şerh olup bu tür şerhlere örnek olması bakımından önemlidir (nşr. İbrâhim Besyûnî, Kahire 1968; nşr. Abdülvâris Muhammed Ali, Beyrut 1999). **3.** *Tertîbü's-sülûk fî ṭarîḳi'llâh.* Zikir âdâbına dair dokuz bölümden meydana gelen risâlenin metni Fritz Meier tarafından Almanca tercümesi ve bir inceleme ile birlikte yayımlanmıştır (*Oriens*, XVI [1963], s. 1-39). Risâle, Pîr Muhammed Hasan'ın neşrettiği *er-Resâ'ilü'l-Ḳuşeyriyye* içinde (Karaçi 1964) Urduca tercümesiyle beraber yer almaktadır (s. 66-80). **4.** *et-Tefsîrü'l-kebîr (et-Teysîr fî 'ilmi't-tefsîr).* Kuşeyrî'nin torunu Abdülgāfir ile İbn Hallikân'ın kaydettiği bu eserin Kuşeyrî'nin oğlu Ebû Nasr Abdürrahîm'e ait olduğu da rivayet edilmektedir. Hellmut Ritter de bu görüştedir (*Oriens*, III [1950], s. 46). **5.** *Leṭâ'ifü'l-işârât.* Kuşeyrî, 434'te (1042-43) yazmaya başladığını söylediği bu eserinde Sülemî'nin *Ḥaḳā'iḳu't-tefsîr*'ini örnek almıştır. Ancak kitap Sülemî'nin tefsirinden daha düzenli ve kapsamlıdır. İşârî tefsir yazan müellifler *Leṭâ'if*'ten yararlanmıştır (nşr. İbrâhim Besyûnî, I-IV, Kahire 1967-1970). **6.** *Naḥvü'l-ḳulûb.* Gramer terimleri ve kurallarının tasavvufî tarzda yorumlandığı ilginç bir eserdir (nşr. İbrâhim Besyûnî, Kahire 1964; Alemüddin el-Cündî, Tunus 1977). **7.** *Şikâyetü Ehli's-sünne bi-ḥikâyeti mâ lehüm mine'l-mine.* Kuşeyrî, Tuğrul Bey döneminde Eş'arîler'e karşı Vezir Kündürî'nin başlattığı hareket üzerine kaleme aldığı bu uzunca mektupta Eş'arî'nin düşüncelerini savunmaktadır. Tek nüshası Kastamonu İl Halk Kütüphanesi'nde (nr. 2713/9) bulunan mektubu Sübkî, Eş'arî aleyhtarları tarafından yok edileceğinden korktuğunu söyleyerek *Ṭabaḳātü'ş-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*'sına almıştır. **8.** *el-Lüma' fi'l-i'tiḳād.* Eş'arî akaidinin güzel bir özetini ihtiva eden risâle İngilizce tercümesiyle birlikte Richard M. Frank tarafından yayımlanmıştır (*MIDEO*, XV [1982], s. 53-74). **9.** *el-Fuṣûl fi'l-uṣûl.* Her biri bir iki satırlık seksen beş fasıldan meydana gelen risâle önceki eser gibi Eş'arî itikadına dair olup o risâleyi neşreden araştırmacı tarafından yayımlanmıştır (*MIDEO*, XVI [1983], s. 59-94). **10.** *Kitâbü'l-Mi'râc.* Mi'rac hakkında genel bilgiler ihtiva eden eserin yedinci bölümünde sûfîlerin bu konudaki görüşlerine yer verilmiştir (nşr. Ali Hasan Abdülkādir, Kahire 1964).

Kuşeyrî'nin bazı risâleleri çeşitli araştırmacılar tarafından bir araya getirilerek neşredilmiştir: *er-Resâ'ilü'l-Ḳuşeyriyye*

(*Şikâyetü Ehli's-sünne, Kitâbü's-Semâ'*, *et-Tertîbü's-semâ'*, nşr. Pîr Muhammed Hasan, Karaçi 1964); *Erba'a resâ'il fi't-taṣavvuf* (*Muḫtaṣar fi't-tevbe, İbârâtü'ṣ-ṣûfiyye ve me'ânîhâ, Menşûrü'l-ḫiṭâb fî meşhûdi'l-ebvâb, el-Ḳaṣîdetü'ṣ-ṣûfiyye*, nşr. Kāsım es-Sâmerrâî, Bağdad 1969); *Şelâse resâ'il li'l-Ḳuşeyrî* (*el-Lüma' fi'l-i'tiḳād, el-Fuṣûl fi'l-uṣûl, Bulġati'l-maḳāṣıd*; nşr. Mahmûd Sa'd et-Tablavî, Kahire 1988).

BİBLİYOGRAFYA :

Kuşeyrî, *Leṭâ'ifü'l-işârât* (nşr. İbrâhim Besyûnî), Kahire 1390/1970, neşredenin girişi, I, 3-37; *Tercüme-i Risâle-i Ḳuşeyriyye* (trc. Ali Hasan b. Ahmed el-Osmânî, nşr. Bedîüzzamân Fürûzanfer), Tahran 1345 hş., neşredenin girişi, s. 1-48; Hatîb, *Târîḫu Baġdâd*, XI, 83; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), s. 272; Ali b. Hasan el-Bâharzî, *Dümyetü'l-ḳaṣr* (nşr. Sâmî Mekkî el-Ânî), Küveyt 1405/1985, II, 246-248; Abdülgāfir el-Fârisî, *es-Siyâḳ li-Târîḫi Nîsâbûr* (nşr. R. N. Frye), London 1965, vr. 49ª-51ª; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 156; Muhammed b. Münevver, *Esrârü't-tevḥîd* (nşr. Zebîhullah Safâ), Tahran 1332 hş., s. 106-200; İbnü'l-Kıftî, *İnbâhü'r-ruvât*, II, 193; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 205; Zekeriyyâ b. Muhammed el-Kazvînî, *Âs̱ârü'l-bilâd*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 474; Zehebî, *el-'İber*, Küveyt 1960, III, 259; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik*, VIII, 89-92; Yâfiî, *Mir'âtü'l-cenân*, II, 91; Sübkî, *Ṭabaḳāt* (Tanâhî), III, 374-423; VII, 153-162; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 107; Câmî, *Nefaḥâtü'l-üns*, Tahran 1370, s. 318; Süyûtî, *Ṭabaḳātü'l-müfessirîn*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), s. 61-63; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerât*, III, 319; Zebîdî, *İtḥâfü'l-aṣfiyâ'*, s. 251; Harîrîzâde, *Tibyân*, III, vr. 71ᵇ-74ª; Hânsârî, *Ravżâtü'l-cennât*, Haydarâbâd 1344, s. 444; Brockelmann, *GAL*, I, 432-433, 556; *Suppl.*, I, 770-772; A. J. Arberry, "Al-Qushairi as Traditionist", *Studia Orientalia Ioanni Pedersen*, Kopenhagen 1953, s. 12-20; *Hediyyetü'l-'ârifîn*, I, 607; İbrâhim Besyûnî, *el-İmâm el-Ḳuşeyrî sîretühû, âs̱ârühû, meẕhebühû fi't-taṣavvuf*, Kahire 1972; Kasım Kufralı, "Kuşeyrî", *TDED*, I (1946), s. 18-25; H. Ritter, "Arabische Handschriften in Anatolien un Istanbul", *Oriens*, III (1950), s. 36-41, 43-51; Ahmed Ateş, "Kastamonu Genel Kitaplığında Bulunan Bazı Mühim Arapça ve Farsça Yazmalar", *a.e.*, V (1952), s. 31-32; a.mlf., "Kuşeyrî", *İA*, VI, 1035-1038; Fritz Meier, "Qusāyrī's Tartīb as-Sulūk", *Oriens*, XVI (1963), s. 1-39; Rashid Ahmad, "Abu Al-Qāsim Al-Qushairi as a Theologian and Commentator", *IQ*, XIII/1 (1969), s. 16-69; Abdülkerîm Zehûr Adî, "Ebü'l-Ḳāsım el-Ḳuşeyrî", *RAA*, LVI (1981), s. 753-793; R. M. Frank, "Two Short Dogmatic Works of Abūl-Kāsim al-Qushayrī", *MIDEO*, XV (1982), s. 53-74; XVI (1983), s. 61-94; Abdülbaki Turan, "Kuşeyrî ve Letaifu'l-işârât İsimli Tefsiri", *SÜ İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 4, Konya 1991, s. 35-54; R. Arnaldez, "Quelques remarques sur le commentaire mystique de Qushayri: Latāif al-Ishārat", *Ḥavliyyât: Fer'ü'l-âdâbi'l-'Arabiyye*, VI/B, Beyrut 1991-92, s. 99-106; T. Ivanyı, "Towards a Grammar of the Heart: Al-Qušayrī's Naḥw al-qulūb", *The Arabist Budapest Studies in Arabic*, XVII, Budapest 1996, s. 41-54; H. Halm, "al-Ḳushayrī", *EI²* (İng.), V, 526.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

KUŞEYRÎ, Muhammed b. Saîd
(محمد بن سعيد القشيري)

Ebû Alî Muhammed b. Saîd b. Abdirrahmân el-Kuşeyrî el-Harrânî er-Rakkī (ö. 334/945'ten sonra)

***Târîḫu'r-Raḳḳa* adlı eseriyle tanınan hadisçi.**

334 (945-46) yılında seksen yaşını aşkın olduğuna göre (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335) 254 (868) yılı dolaylarında doğmuş olmalıdır. İbnü'l-Harrânî olarak da tanınır. Kuşeyr kabilesinin mevlâlarından olan Muhammed b. Saîd daha sonra Rakka'ya yerleşti. Sem'ânî, hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmayan Kuşeyrî'nin tarih kitabını 334 (945-46) yılında rivayet etmesinden hareketle bu tarihten sonra vefat ettiğini söyler (*el-Ensâb*, VI, 158). Zehebî *A'lâmü'n-nübelâ'*da onun ölüm tarihini bilmediğini, ancak 334 (945-46) yılında hadis rivayet ettiğinde seksenini aşkın olduğunu söylerken *el-'İber*'de (II, 49) 334'te veya ondan sonra vefat ettiğini kaydetmiştir.

Kuşeyrî güvenilir bir muhaddis olmakla birlikte daha çok Rakka tarihine dair eseriyle tanınır. Tam adı *Târîḫu'r-Raḳḳa ve men nezelehâ min aṣḥâbi resûlillâh ṣallallāhu 'aleyhi ve sellem ve't-tâbi'în ve'l-fuḳahâ' ve'l-muḥaddis̱în* olan eser Rakka'ya yerleşenler ya da orada bir müddet ikamet edenler hakkındadır. Hadis ve bibliyografya âlimleri tarafından kaynak olarak kullanılan kitap tabakalara ve vefat tarihlerine göre düzenlenmiştir. Müellif, kaynaklarının çoğunu şeyhi Ebû Ömer Hilâl b. Ömer b. Hilâl b. Atıyye'den nakletmiştir. Onun bu hocasından yaptığı nakillerin çoğu, "Ebû Ömer'e sordum, o da şöyle cevap verdi" şeklindedir.

Eserin bilinen tek nüshası Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye'dedir (Mecâmi', nr. 34/1). Otuz altı varaktan ibaret bu nüsha, Muhammed b. Dâvûd b. Eyyûb es-Sârimî tarafından 630 (1232-33) yılından önce Kahire'de Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî'ye ait 573 (1177-78) tarihli semâ kaydı bulunan bir nüshadan istinsah edilmiştir. Mevcut nüshada ise Bedreddin Abdurrahman b. Yûsuf b. Tufeyl ed-Dımaşkī'ye ait 631 (1233-34), Abdülvâsi' b. Abdülkâfî b. Abdülvâsi'e ait 690 (1291), Yahyâ b. Muhammed b. Sa'deddin Abdullah el-Makdisî'ye ait 719 (1319) tarihli semâ kayıtları vardır. Dımaşk'ta Ömeriye Medresesi için vakfedilen eser daha sonra Zâhiriyye Kütüphanesi'ne intikal etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Cümey' el-Gassânî, *Mu'cemü'ş-şüyûḫ* (nşr. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut 1405/1985, s. 107; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VI, 158; X, 429; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 335-336; a.mlf., *el-'İber*, II, 49; Safedî, *el-Vâfî*, III, 95-96; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 210; Sezgin, *GAS*, I, 347-348; Yûsuf el-Iş, "Târîḫu'r-Raḳḳa ve men nezelehâ li'l-Ḳuşeyrî", *MMİADm.*, XVII/5-6 (1942), s. 270-275.

CEVAT İZGİ

KUŞEYRİYYE
(القشيريّة)

Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî'ye (ö. 465/1072) nisbet edilen bir tarikat

(bk. KUŞEYRÎ, Abdülkerîm b. Hevâzin).

KUŞLUK NAMAZI

Kuşluk vaktinde kılınan nâfile namaz.

Farzlara tâbi ve belli bir vakti olan "revâtib sünnet"lerin dışında sevap kazanmak amacıyla muayyen zamanda kılınan nâfile namazlardan biridir. Arapça karşılığı **salâtü'd-duhâ** olup duhâ, "güneşin doğuşundan yaklaşık 45-50 dakika sonra güneşin yükselip ışığının iyice parladığı, etrafa yayıldığı ve sıcaklığının arttığı zaman" anlamına gelir. Buna göre kuşluk namazının vakti güneşin doğup "bir mızrak boyu" yükselmesinden, yani 45-50 dakika geçmesinden sonra başlayıp zeval vaktine kadar devam etmekle birlikte ulemâ tarafından genellikle tercih edilen vakit gündüzün ilk dörtte birinin geçtiği, güneşin sıcaklığının yakmaya başladığı zamandır. Duhâ kelimesi Kur'an'da sözlük anlamıyla altı yerde geçer (el-A'râf 7/98; Tâhâ 20/59; en-Nâziât 79/29, 46; eş-Şems 91/1; ed-Duhâ 93/1). Hadislerde de **ed-duhâ**, **salâtü'd-duhâ**, **sübhatü'd-duhâ** ve **şüf'atü'd-duhâ** gibi tabirler yer alır (aş. bk.). Ayrıca "güneşin doğduktan sonra parlaklık kazandığı zaman" anlamındaki **işrâk** kelimesi bir âyette (Sâd 38/18), **salâtü'l-işrâk** da bir hadiste (Heysemî, II, 238) geçmekle birlikte bu tabir literatürde nâdiren kullanılmıştır (Fahreddin er-Râzî, XXVI, 186; Kurtubî, XV, 159-160; *Mv.F*, XXVII, 132-133).

Hz. Peygamber kuşluk namazının kılınmasını tavsiye etmiş, fazilet ve önemini belirtmiştir. Ebû Hüreyre, Resûl-i Ekrem'in kendisine her ay üç gün oruç tutmayı, iki rek'at kuşluk namazı ile gece yatmadan önce vitir namazı kılmayı tavsiye ettiğini belirtir (Buhârî, "Teheccüd",